

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 23 Aralık/December 2020 s. 109-134.
DOI:http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut373
Mainz-Almanya/Germany

Araştırma Makalesi/ Research Article

XIX. Yüzyıl Şairlerinden Kavukçuzâde Niyâzî ve Divançesindeki Şiirleri

One Of The 19th Century Poets Kavukçuzâde Niyâzî And His Poems In Divançe

Öz

XIX. yüzyıl, asırlar boyunca süregelen Divan edebiyatı geleneğinin yerini yavaş yavaş modern edebiyata bıraktığı, eski ve yeninin bir arada yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzyılda hem şekil hem de içerik bakımından bazı yenilikler olmakla beraber, şiirde klasik anlayışın etkisi devam etmiştir. Divan şiirinde önceki yüzyıllara nazaran çok büyük şairler yetişmemiş olsa da bu geleneği sürdüren pek çok şair bulunmaktadır. Tezkirelerde ve biyografi kitaplarında ismine rastlamadığımız Kavukçuzâde Hacı Niyâzî Efendi de bu isimlerden biridir. Yaşamının bir bölümünde müftülük ve imam-hatiplik yapan Hacı Niyâzî Efendi'nin Kayseri'de dünyaya geldiği ve yine 1834'ten sonra burada vefat ettiği bilinmektedir. Lakabından "Kavukçuzâdeler" ailesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Kavukçuzâde Niyâzî Efendi'nin bilinen tek eseri Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz FB 483 arşiv numarası ile kayıtlı olan divançesidir. Mürettep olmayan bu divançede şaire ait 23 gazel, 3 şarkı, tarih manzumesi türünde yazılmış 1 kıt'a, 1 mesnevi ile 14 beyit ve 1 mısra bulunmaktadır. Bu makalede Kavukçuzâde Niyâzî Efendi'nin divançesi şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan şairin kaynaklardan ve kendi şiirlerinden hareketle kısa biyografisi oluşturulmuş ve şiirlerinden hareketle sanat anlayışına yer verilmiştir. Çalışmada son olarak şairin bugüne kadar yayımlanmamış olan divançesindeki şiirleri çeviriyazıya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kavukçuzâde Niyâzî, Divançe, 19. yüzyıl, Divan edebiyatı.

Abstract

The 19th century is a period when the tradition of Divan literature, which has been ongoing for centuries, gradually gave way to modern literature, and the old and the new lived together. In this century, although there were some innovations in terms of both form and content, the effect of classical understanding in poetry continued. Although many great poets were not trained in Divan poetry compared to previous centuries, there are many poets who continue this tradition. Kavukçuzâde Hacı Niyâzî Efendi, whose name we have not come across in Tezkires and biography books, is one of these names. It is known that Hacı Niyâzî Efendi, who was a mufti and imam-hatip for a part of his life, was born in Kayseri and died here again after 1834. It is understood from his nickname that he belongs to the family of "Kavukçuzâdeler". The only known work of Kavukçuzade Niyazi Efendi is his divançe registered in the National Library

Tolga ÖNTÜRK*

Van Yüzüncüyıl Üniversitesi

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Dr., Ar. Gör.
Van Yüzüncüyıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van-Türkiye.
Elmek: onturk_tolga@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7420-2209

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 13.10.2020
Kabul Tarihi: 03.11.2020
E-yayın Tarihi: 15.12.2020

with archive number 06 Mil Yz FB 483. There are 23 ghazels, 3 songs, 1 poet, 1 mesnevi, 14 couplets and 1 verse, written in the form of a historical poem, in this divançe, which is not an imperative. In this article, the “divançe” of Kavukçuzâde Niyâzî Efendi was examined in terms of form and content. A short biography of the poet, who does not have much information about his life, was created based on the sources and his own poems, and his understanding of art was included based on his poems. Finally, the poems of the poet in the divançe, which have not been published until today, have been translated into translation.

Keywords: Kavukçuzâde Niyâzî, Divançe, 19th century, Divan literature.

Giriş

XIX. yüzyılda divan edebiyatı, altı asırlık birikime rağmen orijinallik yakalayamamış ve önceki yüzyılların bir taklidi şeklinde tezahür etmiştir. Bu asırda, önceki dönemlerdeki kadar büyük şairler yetişmemiştir. Her ne kadar, şiirde şekil ve muhteva açısından yenilik arayışları görülse de şairler eski üstatların şiirlerini yinelemekten öteye gidememişler, hatta farklılık hevesiyle yapmacık ve bayağı şiirler kaleme almışlardır.

Yüzyılın ilk yarısı, XVIII. yüzyılın devamı niteliğindedir. Önceki yüzyılda Nedîm’in doruk noktasına ulaştırdığı “mahallî tarz” etkisini göstermeye devam etmiştir. Ancak çoğu şiirde Nedîm’deki zerafetin yerini bayağılığın aldığı, duygu derinliği, hayal zenginliği ve ahengin azaldığı gözlenir. Zarif İstanbul Türkçesi yerine halkın dilinin şiire dahil edildiği görülmektedir.

Tasavvuf, bu dönem şairlerinin beslendiği bir başka kaynak olarak öne çıkmış, özellikle çeşitli tarikatlara mensup şairlerin sayısına paralel olarak dinî-tasavvûfî şiirlerin sayısında artış yaşanmıştır. “Sebk-i Hindî”nin de geçen döneme oranla rağbetten düştüğü söylenebilir (Şentürk, Kartal 2015: 353).

Bu dönemde öne çıkan edebî hadiselerinden biri de 1861-1862 yıllarında Hersekli Arif Hikmet Bey’in öncülüğünde bir araya gelen *Encümen-i Şu‘arâ* adlı bir grup şairin oluşturduğu topluluktur. Genellikle aynı ortak zevki paylaşan, bir yerde toplanıp şiir ve edebiyat sohbetleri yapan, aynı dairelerde çalışan, bir iki istisna dışında hemen hemen aynı kültür ve anlayışta olan kişilerin oluşturduğu bu topluluk dost meclisi hüviyetindedir. Toplantılarda şiirler okunmakta, bu şiirler üzerine tartışmalı mübaheseler yapılmaktaydı. Kendilerinden önceki usta şairlerin şiirlerine nazireler yazılmakta ve genç şairler yeni yazdıkları şiirlerini bu meclislerde okumaktaydılar. Eski şiirin son temsilcilerinin yetiştiği ifade edilen bu grupta yer alan şairler arasında Leskofçalı Gâlib, Lebîb Efendi, Osman Şems Efendi, Üsküdarlı Hakkı Bey gibi isimlerin yanı sıra Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi şairler de vardır (DİA 1995: 180-181).

Devrin diğer mühim şairleri arasında Enderunlu Vâsıf, Refî-i Kalâyî, Eşref Paşa, Keçecizâde İzzet Mollâ, Osman Nevres, Yenişehirli Avnî ve kadın şairlerden Şeref Hanım, Âdile Sultan ve Leylâ Hanım sayılabilir.

Bu devirde geçmiş asırlarda kullanılan nazım şekilleri kullanılmaya devam etmiştir. Ancak bunlardan “mesnevi” gibi bazı şekillerin çok az kullanıldığı görülürken, “terkib-i bend, terci-i bend, kıt‘a” gibi nazım şekillerinin de rağbet kazandığı gözlenir. Ayrıca “şarkı” türüne ait çok fazla örnek ön plana çıkmıştır. Bu dönemde “kaside” nazım şeklinde gözle görülür bir artış yaşanırken kasidelerin iç yapısının değiştiği, bütün kasidenin bir memduha övgünün yer aldığı methiye şeklinde yazıldığı görülür.

Kasideler tür açısından çeşitlilik gösterdiği gibi içerik bakımından da değişiklik gösterir. “Hürriyet Kasidesi”nde olduğu gibi bir kavramın yüceltilerek memduh yapıldığı veya siyasî amaçların işlendiği kasideler vardır. Bu tür şiirlerde “hürriyet, milliyet, vatan, istiklal” gibi daha önce pek rastlanmayan kavramlar işlenmiştir (Şentürk, Kartal 2015: 354).

Özetle batılı anlayışın hâkim olduğu bir edebî anlayışın yanı sıra klasik Türk şiirinin son örneklerinin verildiği bu dönemde, ürünlerin daha önceki yüzyıllardaki şiir zevkini çok yansıtmadıkları söylenebilir. Özellikle hayal dünyasının zayıflaması, birbirine benzer şiirlerin çoğalması, “her şey” için şiir yazılması, “müteşâir”lerin artması 19. yüzyılda klasik şiirdeki bozulmanın yansımaları olarak görülebilir (Atik 2014: 2).

1. Kavukçuzâde Hacı Niyâzî Efendi'nin Hayatı

Kavukçuzâde Niyâzî Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Şair ile ilgili bilgilere Kayseri tarihini ve meşhurlarını anlatan kaynaklarda rastlamaktayız. *Kayseri Ansiklopedisi'*nde Niyâzî Efendi'nin müftü ve imam-hatip olduğu bildirilir. Kayseri'de dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi belli değildir. Şairin İç Anadolu'da Çorum, Kayseri, Isparta, Sivas gibi illere yayılmış olan meşhur “Kavukçuzâdeler, Kavukçuoğulları” ailesine mensup olduğu lakabından anlaşılmaktadır. Mahalle mektebindeki tahsilinden sonra müderris olmaya hak kazanmıştır. Hacı Bekir Paşa, Kayseri mutasarrıfı olduğu dönemde, 1818'de Hükümet Dairesi Camii'ni yaptırmış, imam-hatipliğini de Niyâzî Efendi'ye vermiştir (Işık 2015: 18).

Ahmed Nazif, *Kayseri Meşhurları* adlı eserinde Niyâzî Efendi'nin H 1236 (M 1820) yılında Hisarcıklızade Mustafa Efendi'nin yerine birinci defa Kayseri'ye müftü olarak atandığını bildirir. Bu görevde yedi yıl kaldıktan sonra yerine 24 Zilhicce 1242 (M 1827) tarihinde Hisarcıklızade Sâlim Efendi getirilir. Niyâzî Efendi, Sâlim Efendi'nin ardından ikinci defa 13 Receb 1247 (M 1832) tarihinde Kayseri müftüsü olur ve bu makamda yaklaşık bir yıl kalır (Diriöz 1991: 82). Yerine yeniden Hisarcıklızade Sâlim Efendi'nin atanması aralarında bir rekabet olduğunu akla getirmektedir.

Hayatının bir döneminde hacca gittiği “Hacı” lakabından anlaşılmakta olup 1834 tarihli *Temettuat Defteri* kayıtlarında Güllük Mahallesi'nde ikamet ettiği belirtilir. Bu kayıt, şairin o tarihte hayatta olduğunu göstermektedir (Işık 2015: 18).

Ahmed Nazif, şairin dönemin önemli âlimlerinden olan Gözübüyükzade İbrahim Efendi'nin (ö. 1837) çağdaşı olduğunu bildirir. Nazif'e göre Niyâzî Efendi H 1270 (M 1853) senesinde vefat etmiş ve şehrin batı yönünde defnedilmiştir (Palamutoğlu 1987: 135).

Şairin bir oğlu olduğunu divançesindeki bir tarih manzumesinden anlıyoruz. Mesnevi şeklinde yazılmış tarih manzumesinde şairin H 1200 (M 1786/87) tarihinde “Derviş Halilî” ismindeki oğlunun dünyaya geldiği bildirilir. Divançedeki birçok manzumede de şairin oğlundan bahsettiği görülür:

Püsere “Dervîş Halîlî” didi nâm

Hem daği mevlüd-i men târih-i tâm

Niyâzî Efendi, H 1207 senesini tebrik eden iki tarih manzumesi de kaleme almıştır. Bundan şairin döneminin olaylarına ilgisiz kalmadığı ve tarih düşürme geleneğine uyduğu görülmektedir.

2. Divançesi

Kavukçuzâde Hacı Niyâzî Efendi'nin bilinen tek eseri divançesidir. Divançenin tek nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda, 06 Mil Yz FB 483 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 18 varaktan oluşan nüshanın kapağında "Kavukçuzâde Niyâzî Efendi Divançesi" şeklinde şairin adı yazmaktadır. Nesih kırmasıyla yazılan divançede her varakta değişen satır sayısı vardır. 205x138 mm ebatlarında olan nüsha, üç ay filigranlı kağıt türü ve karton kapaklıdır. Niyâzî Efendi Divançesi'nin istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

2.1. Nazım Şekilleri ve Türleri

Divançede yer alan bütün şiirler Türkçe olup şaire ait 22 gazel, 3 şarkı, tarih manzumesi türünde yazılmış 2 kıt'a, 1 mesnevi ile 14 beyit ve 1 mısra bulunmaktadır. Divançede kaside nazım şekli ile yazılmış şiir bulunmamakla beraber, dinî içerikli şiirlere de rastlanmaz. Ayrıca şairin şiirleri herhangi birine yönelik kaleme alınmamıştır. Tarih manzumelerinden ikisi yeni yılın gelişini tebrik etmek için yazılmıştır.

2.1.1. Gazeller

Niyâzî Divançesi'nde 22 gazel bulunmaktadır. Divançedeki gazeller de diğer şiirler gibi belirli bir düzene göre sıralanmamıştır. Şair birkaç gazel yazdıktan sonra araya kıt'a şeklinde bir tarih manzumesi veya bir mesnevi eklemiştir. Gazeller, kendi içinde elifba düzenine göre kafiyelememiş, kafiyelemleri "mim, ra, ye" şeklinde karışık sıralanmıştır.

Gazeller genelde *Ġazel-i Niyâzî* şeklinde başlıklandırılmıştır. Niyâzî'nin gazelleri çoğunlukla 5 beyitten oluşur. Sadece G 20, 7 beyit ve G 22 ise 10 beyittir. Divançede, ilk gazelden sonra gelen gazel "Mu'amma-yı Niyâzî" başlığını taşımaktadır. Şiir klasik muamma tertibine uygun olmayıp nazım şekli olarak gazel, tür açısından da bilmedir. G 18, 5 beyitten oluşan bir müstezâd gazeldir. Şair mahlasını genellikle makta beytinde söylemiştir. Sadece G 19'da mahlas "hüsn-i makta" beytinde söylenmiştir.

Divançedeki 10. gazel, "Ġazel-i Niyâzî Nazîre-i Vecdî Efendi" başlıklı bir naziredir:

"Ġazel-i Niyâzî Nazîre-i Vecdî Efendi

Yine şabr-ı karârım râh-ı 'aşk-ı yâre virdim hep

Dil-i pervânemi şem 'i ruhında nâra virdim hep G 10/1

Gönül şabr ü sükûtın nâle vü feryâda virdim hep

Bu çeşm-i âteşiniñ hâk ü âbın bâda virdim hep (Vecdî Divanı, s.3)"

2.1.2. Şarkılar

XVIII. yüzyılda şairler tarafından rağbet gösterilen şarkı, XIX. yüzyılda da kullanılmaya devam etmiştir. Şarkı, "daha çok dört mısralık bendler halinde söylenir. Şarkıların üçüncü mısralarına miyân, bend sonlarında tekrar edilen mısralara da nakarat denir. (...) Şarkıların asıl kafiyesi *abab/cccb/dddb* şeklinde olmakla beraber daha önceleri

şarkı yerine ve bestelenmek üzere söylenen murabbaların kafiye şekli, şarkının ortaya çıktığı XVII. yüzyıldan sonra da kullanılmaya devam etmiştir." (İpekten 2014: 88-89) Şarkıların kafiye düzenleri, murabba nazım şeklinden hareketle "*murabba-ı müzdevic kafiye şarkı, murabba-ı mütekerrir kafiye şarkı*" şeklinde isimlendirilmiştir. Niyâzî divançesinde şarkı nazım şekliyle yazılmış 3 şiir vardır. Bu şarkılardan ikisi 3'er bend, biri de 4 bendden oluşmaktadır. İlk iki şarkı *murabba-ı mütekerrir kafiye şarkı* şeklinde kafiyeleşmiştir ve son mısra her bendin sonunda tekrar etmiştir. Üçüncü şarkı ise, *murabba-ı müzdevic kafiye şarkı* şeklinde kafiyeleşmiş ve her bendin son mısrası değişiktir. Şairin şarkılarında genellikle aşk ve sevgilinin güzelliği anlatılır.

2.1.3. Mesnevi ve kıt'alar (Tarih manzumeleri)

Şairin divançesinde iki kıt'a ve bir de mesnevi vardır. Bu üç şiir de tarih manzumesi olduğu için burada birlikte değerlendirme gereği duyulmuştur.

Divançede vr. 3a'da bulunan 15 beyitlik mesnevi tarih manzumesi türünde yazılmıştır. Şair, şiir ve hiciv ile ilgili görüşlerini anlattıktan sonra oğlu "Derviş Halîlî"nin doğum tarihini tam tarih yöntemiyle vermektedir. Çeşitli uygulamaları olmakla birlikte "bir tarih mısranın bütün harfleri ebced alfabesindeki sayı değerlerine göre toplandığında ortaya çıkan yekün, hadise yılını veren bir sayı ise bu tür tarihlere 'tam tarih' veya eski tabirle 'tarih-i tam' denir." (Yakıt 2010: 351) Aşağıdaki beytin ilk mısraında sadece "Derviş Halîlî" ibaresindeki harflerin ebced sistemindeki sayı değerleri toplamı, şairin oğlunun doğum tarihi olan H 1200 (M 1786/87) tarihini vermektedir.

*Püsere "Dervîş Halîlî" didi nâm
Hem daîhi mevlüd-i men târih-i tâm*

Diğer tarih manzumesi ise 9a'da yer alan 9 beyitlik kıt'adır. "*Târih-i nev-sâl*" başlıklı bu tarihte yeni yılın gelişi tebrik edilir. Şair, kıt'anın son beytinde "lafzen tarih" yöntemiyle 1207 yılını işaret etmektedir. "Lafzen tarihler, herhangi bir hesaplama işlemine girişmeye gerek kalmadan ibaredeki sözlü tarihten anlaşılmaktadır. Bu tarihler, hem sözle tarihi verilen hem de hesaplandığında aynı tarihi bulabileceğimiz tarih örnekleridir." (Yakıt 2010: 406) Şair, manzumenin son beytinin son mısraında 1207 tarihini lafzen vermektedir.

*Girân-bârân ile sâle târihin didim ben
Biñ iki yüz yedinin bu ay el verdi halka*

Divançede 10a'da bulunan ve "Gazel-i Niyâzî" başlığını taşıyan manzume, matla beyti olmaması sebebiyle şekil olarak kıt'a görünümündedir ve "*Bu sene-i 'azimetde söylenen târihtir*" ibaresini taşımaktadır. Şairin dördüncü beyitte,

"Gerçi bu gazel olmadı tab 'ınca Niyâzî"

şeklinde ifadesi yer almasına rağmen bu şiir, kıt'a nazım şekli olarak değerlendirilmiştir. Şiirin son beytinde geçen *târih-i gevher* ifadesinden "noktalı tarih" kullanıldığı görülmektedir. Noktalı tarih, "tarihi veren mısranın sadece noktalı harflerinin hesaplanmasıyla ortaya çıkan tarihlere denir. Müverrihler, noktalı tarih olduğuna işaret etmek için birtakım müradif tabirler kullanır. Nitekim bu tür tarihlere mu'cem, mu'accem, cevher, cevheri, cevherdar, gevher, güher mücevher, menkut vs. tarih adı da verilir." (Yakıt 2010: 367) Şiirin son mısraında geçen noktalı harfler toplandığında H 1207 (M 1792/93) tarihi çıkmaktadır.

*Bir fâ'ide-i râha didim târih-i ge'vher
Gösterdi hemân fırkati giryân ile fâyiz (1207)*

2.1.4. Beyit ve Müfredler

Niyâzî'nin divançesinde 14 beyit, bir de mısra bulunmaktadır. Beyitler genellikle "beyt-i vâhide" başlığı taşımaktadır ve çoğunlukla musarra (kafiyeli) bir şekilde yazılmamış, müfred şekilde kaleme alınmıştır. Şair beyitlerde daha çok aşk ve sevgili, sevgilinin vefasızlığına karşı yapılan sitem, bir kişinin övgüsü, şiirle ilgili görüşler, hayatın geçiciliğinden şikayet gibi konuları işlemiştir.

2.2. Vezin ve Kafiye

Niyâzî'nin aruzu kullanmada başarılı olduğu söylenemez. Manzumeler içerisinde vezni aksayan ve zihafli mısralara sıkça rastlanmaktadır. Aruzun Türkçeye uygulanmasından kaynaklanan imale de onun şiirlerinde çokça görülmektedir. Niyâzî divan şiirinin en çok kullanılan iki bahri ile şiirlerini yazmıştır. Şairin en çok hezec bahrini kullandığı görülmektedir. Bu vezinle toplamda 26 manzume yazılmıştır. Bunun dışındaki şiirler ise remel bahri ile yazılmıştır. Remel bahri ile toplamda 15 şiir yazılmıştır. Şairin divançesinde kullandığı aruz kalıpları aşağıdaki gibidir:

Aruz vezni	Bahir	Nazım şekli/birimi	Toplam
<i>Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün</i>	hezec	G 1, G 3, G 4, G 5, G 7, G 10, G 11, G 12, G 18, G 20, G 21; b 1, b 2, b 3, b 4, b 5, b 6, b 7, b 11.	19
<i>Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün</i>	remel	G 2, G 6, G 8, G 9, G 14, G 15, b 10, Ş 2.	8
<i>Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün</i>	remel	G 16, G 17, Ş 1, Ş 3, m 1.	5
<i>Mef'ûlü mefâ'îlî mefâ'îlî fe'ûlün</i>	hezec	G 19, k 3, G 22, b 8, b 13.	5
<i>Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün</i>	remel	G 13.	1
<i>Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün</i>	remel	M 1.	1
<i>Mefâ'îlün fe'ûlün mefâ'îlün fe'ûlün</i>	hezec	k 2.	1

<i>Mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün</i>	hezec	b 9.	1
<i>Fe 'ülün fe 'ülün fe 'ülün fe 'ül</i>	mütekarib	b 14	1

Niyâzî, şiirlerinde en çok mücerred ve mürdefe kafiye kullanmıştır. Bunun dışından mukayyed ve müesses kafiye de kullanılmıştır. Şair, 17 şiirinde mücerred kafiye, 13 şiirinde ise mürdefe kafiye tercih etmiştir. Mukayyed ve müesses kafiye de birer örnek bulunmaktadır. Kavukçuzade Niyâzî'nin şiirlerinde daha çok Türkçe redif kullandığı görülmektedir. Şair, 20 manzumede kelime halinde redif kullanmayı tercih etmiştir. Ek halinde ve ek+kelime şeklinde redif kullanımı ise 8'er tanedir.

Şairin kafiye kullanmada da çok başarılı olduğu söylenemez. Bazı şiirlerinde beyitler arasında kelime düzeyinde kafiye tekrarına rastlanır.

Gazel-i Niyâzî XXII

*Devr-i feleğin naıhsına 'âdil mi disünler
Hep geçirdi devrânına kâmil mi disünler*

*Gösterdi yine şâh ile bir başka gedâyı
Ma 'şûkı gedâ 'âşıkâ 'âkil mi disünler*

*Ma 'şûkını vaşf eyler idim halk işidince
'Âşıkına divâne ya 'âkil mi disünler*

*Bu râbıtasız cilve-i har anda ne disem
Ol 'âşıkâ üftâdesi kâ'il mi disünler*

*Bir zerre-i murğ-ı dili cezb eyledi dirsem
Bir yokdur o kim her şeyi kâ'il mi disünler*

2.3. Kavukçuzâde Niyâzî'nin Şairliği

Kavukçuzâde Niyâzî Efendi'nin edebi şahsiyeti hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden bu hususta divançesindeki şiirlerine bakılarak yorum yapılacaktır. 19. yüzyıl divan edebiyatının ilk dönemlerinde, bir önceki yüzyılın şiir anlayışının devam ettiğini belirtmek yerinde olur. Bunun yanı sıra 19. yüzyılda şiirimizde görülen bazı değişimler Niyâzî'nin şiirlerinde de kendini göstermektedir.

Şairin bilinen tek eseri divançesidir. Bu divançede şair çeşitli nazım şekli ve türlerinde şiirler kaleme almıştır. Şairin daha çok bir gazel şairi olduğunu söylemek mümkündür. Gazellerinde genel olarak aşk, sevgili, rakip, vuslat, hicran, sevgiliye sitem ve hayatın geçiciliği gibi konular işlenmiştir. Şairin gazellerinde özellikle rakibi hicvettiği beyitler ön plana çıkmaktadır:

*Buyurdu kim şakın ferdâ rakîbi hicve dahl itme
Añ sen medhe sa'y eyle diyü merdâne emr itdi G 3/2*

Bu yüzyılda bir şiir özelliği olarak "nazire" yazma geleneğinde artış meydana gelmiştir. Şairin az sayıdaki gazelleri arasında da Vecdî Efendi'nin "verdim hep" redifli

gazeline bir nazire vardır. Yine bu yüzyıl, şiirde farklı söyleyiş biçimlerinin denendiği ve biçim-tür ayrımının iç içe girdiği bir dönemdir. Şairin bir gazelinin “müstezad gazel” olması ve nazire yazması gazelde farklı söyleyişleri tercih ettiğinin göstergesidir. Bunun yanı sıra şairin divançesindeki ikinci gazel “Muamma-yı Niyâzî” başlıklı bir gazeldir. “Muamma, bir insan veya herhangi bir şeyin kendisini değil-çünkü kendisini kastederse lügaz olur-ismini nesir veya nazım içerisinde gizlemektir.” (Tarlan 1936: 6). Muammalar genellikle bir beyit veya dörtlükle yazılmakla beraber, muammadan çıkan isim şiirin başında belirtilir. Şairin gazeli, hem şekil hem de içerik olarak muamma olmamakla beraber bir bilmece görünümündedir. Bu şiirde şairin klasik muamma usullerini kullanmaktan çok bazı kimseleri övdüğü görülür:

Mu ‘ammâ-yı Niyâzî

Diyeyim ben daği nazım ile mu ‘ammâ bu sefer

Bir alây kimseleri medh ideyim bunda meger G 2/1

Divançede varak 10a’ daki şiir ise “Gazel-i Niyâzî” başlığını taşımaktadır. Ancak bu şiir şekil olarak bir kıt’a ve tür olarak da tarih manzumesidir. Şair, şiirin başında bunun bir tarih manzumesi olduğunu belirtmekle beraber, dördüncü beyitte “Gerçi bu gazel olmadı tab ‘ınca Niyâzî” diyerek biçim-tür ikilemini ortaya koymaktadır:

Bu sene-i ‘azimetde söylenen târihtir

Şimdi gidelim kûh-sitâna yolumuzdur

Divâne gönüller ide hep bendine fâyiz

Gerçi bu gazel olmadı tab ‘ınca Niyâzî

Ra ‘nâ daği olsa kim okur kime ne fâyiz k 2/1-4

Niyâzî’nin şiirlerinde dinî ve tasavvufî konulu şiirlere neredeyse hiç rastlanmaz. Onun daha çok aşıkâne eda ile şiirler yazdığını söylemek yerinde olur. Firkat, hicran, felekten şikayet konularına çokça yer verir. Aşağıdaki beyitte ömür sermayesini tükettiğinden duyduğu üzüntüyü dile getirir:

Yine nakd-i hayâtı Rüstemâne eyledim teslîm

Tükendi ‘ömrümüñ sermâyesi ellere kaldım ben b 12

Şair, sevgiliyi tanımlamak için “mahub” kelimesinin yerine “zen” kelimesini tercih eder. Özellikle bir gazelinde bu durumu belirttikten son “lûtîlik”e meyl etmediğini söyler:

Zene meyl eyledi tab ‘ım sevemem mahbûbı

Nice hazm eylesün ol hîz-i fûrû-mâye-i dil

Bu kerem rûy-ı zemine daği tedbîr ü Hudâ

Olamaz şan ‘at-ı lûtîye ki hemsâye-i dil G 6/3-4

Şair, bazı manzumelerde şiir ve şairle ilgili görüşlerine yer verir. Ona göre şiir, erbab arasında eşsiz bir inci gibidir. Ancak şiirde divane gönüllü aşıklara yönelik eleştiriler hoşuna gitmez:

Şi ‘r bir dürr-i yektâdır bilür erbâb ammâ kim

Niçün halç-ı kebîr eyler dil-i divâne hakkında b 5

Niyâzî Efendi, 24 beyitlik mesnevîde şiirle ilgili görüşlerine yer verirken ilk başta şiirin zarif bir iş olduğunu, hidayetini ve kavrayışın şiirde olduğunu belirtir. Ancak daha sonra şiirle meşgul olanın müflis olduğunu dile getirir. Özellikle söz incisini ve şairlik tabiatını hicve sarf edenlerin ibadetten ve salaktan uzaklaştığı ve selamet bulamadığı belirtilir. Çünkü hiciv, içerisinde yalan barındıran sözdür:

*Dürlü arâyış-i elfâz-ı sühan
Vaşf ider elsine zi-maḥbûb hemân*

*Kim heves eyler ise şi'ri bulur
Ekseri ṭab'-ı zerâfet kâr olur*

*Hem daḥi ḥaḳḳ-ı hidâyet bu imiş
Dünyâda fehmi-zekâvet bu imiş*

*İlm-i vehbî kim kerâmet bundadır
Meṣṣit-i 'izz-i nezâket bundadır*

*Sen kerem kıl izn [ü] ruḥsat vir baña
Cehd idem 'ilm-i firâset ben baña*

*Gerçi eş'ârı olan süflî olur
Müflis-i murdâr-ı gül-hâni olur*

*Şarf ider hicve süḥanver dânesin
Hem zerâfet ṭab'-ı şâ'irânesin*

*Kim ki hicv eyler ise bulmaz felâḥ
Men' ider vaḳt-i 'ibâdet hem şalâḥ*

*Bende bundan böyle hicvi dimeyim
Kimseniñ ḥaḳḳında kızbi dimeyim m /1-9*

Niyâzî bazı beyitlerinde de kendi şiirini övmüştür:

*Niyâzî bendeniñ eş'ârı vardır gerçi ammâ kim
Daḥi hem bu ḡazelde bir ḡarîbâne ḡarîb oldı*

“Edebiyatımızın yüzünü batıya çevirmesiyle birlikte tevarüs ettiği geleneği sürdüren şairlerden, modern şiir tarzını oluşturmaya çalışanlara kadar geniş bir yelpazede Nedîm’in etkisi büyüktür. 19. yüzyılın ilk yarısında Nedîm’in en büyük takipçisi Enderunlu Vâsıf’tır. Tanzimat dönemi şairlerini de etkileyen Leskofçalı Gâlib, Nedîm’in etkisinde kalan bir başka şairdir.” (Macit 2012: 19-20). Kavukçuzâde Niyâzî Efendi’nin de gazellerinde işlediği âşıkâne temalar Nedîmâne şiir tarzının etkisinde kaldığının göstergesidir. Şairin özellikle şarkılarında “ıhlamurlar altında safalar sürmek, âlemden kâm almak, bahar mevsimini terennüm etmek” şeklindeki zevk ve eğlenceye düşkün söylemleri Nedîm’in tarzını andırmaktadır:

*Şahn-ı Firdevse varup 'âlemden kâm alalım
Gidelim ıhlamur altında şafâlar idelim*

*Ne imiş bâni-i hâkân-ı şehinşâh bilelim
Gidelim ıhlamur altında şafâlar idelim § 2/1*

Tarih kıt'alarının özellikle 18. asırdan sonra fazlasıyla kullanıldığı, mahallileşme hareketinin revaç bulmasıyla bireysel, toplumsal ve yerel pek çok olay veya duruma tarih düşürüldüğü görülür. Özellikle şair veya "müteşâirler" bazı patronaj ilişkileri kurmak amacıyla düğün, doğum gibi olaylara, imari faaliyetlere, önemli devlet adamlarının göreve gelmesi gibi terfilerle tarihler düşürmüşlerdir (Öztürk 2016: 232). Niyâzî Efendi de biri oğlunun doğum tarihi olmak üzere üç tane tarih manzumesi yazmıştır. Şairin yazdığı iki tarih manzumesi yeni senenin gelişini tebrik etmek içindir. Bu yönüyle şairin tarih manzumelerinin daha çok bireysel hususlarda kaleme alındığı görülür.

Şairin kullandığı dil ve üslubun 19. yüzyıl Türk edebiyatının çizgisinde olduğu söylenebilir. Şairin dili genel olarak sadedir. Ancak onun şiirinde mahallî üslubun sıradan ifadelerine de rastlanmaz. Birinci sınıf bir şair olarak nitelendirilemeyen Niyâzî'nin şiirlerinde, özellikle Farsça tamlama ve terkiplerin kullanımındaki acemilikler göze çarpar. Sözcük dizimi hususunda manayı zora sokan kullanımları vardır. Meh-rûy, dil-mecnûn, âşık-zâr, bülbül-zâr, zebân-zâr gibi kulağı tırmalayan tamlamalara onun şiirlerinde sıkça rastlanır.

Şairin anlaşılır bir dil kullandığını söylemek mümkündür. Bazen bir beyit içerisinde aynı kelimeleri tekrarlayarak söze ahenk katmaya çalışır. Bunun yanı sıra bazı şiirlerinde ikileme şeklindeki söz tekrarlarını kafiye olarak kullandığı görülür:

*Mürüvetsiz dimişsin Niyâzîye sitemkârım
'Aceb sen bir sitemkâra niyâzsız olduğın var mı b 4*

*O şâha bendesiz 'azm eylemek armış araşdırmış
'İtâbâne kemân ebrûların germiş genişdirmiş*

*Katı zerd eyleyüp dildâdesin bend eylemiş şöyle
Ki bir hâtem-i gevher üzre zer şarmış şarışdırmış*

*Rakîbi gam-keşân-i yâr 'itâb ile figârdâyken
Çeküp şeytân-ı efkâr-ı hâra barmış barışdırmış*

*Bulandı 'aql-ı 'ummânım Niyâzî bâd-ı darb ile
Şalup bir nice âteş-i dilim karmış karışdırmış*

Şairin dil ve üslup özelliklerinden birisi de şiirde soru ek ve kelimelerini sıklıkla kullanarak istifham sanatı yapmasıdır. Bu durum onun rahat bir söyleyiş tarzı benimsediğini gösterir. Ayrıca şiirlerinde "a cânım, kuzum, kuzucağım, efendim" gibi samimi hitap ve söylemelere de yer vermektedir.

3. Metin¹*KAVUKÇUZÂDE NİYÂZÎ EFENDİ DİVÂNÇESİ*

(1a)

*Gazel-i Niyâzî I**(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

1. Meger ol rûy-ı meh çeşm-i siyâh fettân imiş bildim
O meh' aşkı eser-i dilde gönül dendân imiş bildim²
2. Rakîbler merhabâya murg-ı beççe yâr virmezler
Su'âl eyler iken cürmüm bu dil nâlân imiş bildim
3. Dil-i zârım kodı nâr içre bir sâde nüvâzişle
Gönül meyl eyledikten şöra yâr fettân imiş bildim
4. Tekeffül eyler idim gönlüme dilber huşûsında
Daği âyine-i dil kevn-i dıraşşân imiş bildim
5. Niyâzî hiç kemân-ebrû gelür mi çekmeye âhın
Meger ol sîm-beri bir tîr-i meydân imiş bildim

*[Gazel-i Niyâzî II] Mu'ammâ-yı Niyâzî**(Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün)*

1. Diyeyim ben daği nazm ile mu'ammâ bu sefer
Bir alây kimseleri medhü ideyim bunda meger
(1b)
2. Virüp aña Hudâ bir sühan-ı nâzik-edâ³
Dili var cânları yok sûret-i zâhirde baçar
3. O gürûhdan vireyim sizlere hem daği peyâm
Süfehâlık yolına itmeye 'azm ile sefer
4. İki ismile müsemmâ olsalar dünyâda hem
Birisi mübtedi bir ism-i zerafetle haber
5. Bu mu'ammâyı Niyâzî kim ider ise küşâd
Bu cihân halkı nezâket-i şu'âdır diyeler

¹ Divançenin varakları tarafımızdan numaralandırılmış ve parantez içerisinde gösterilmiştir. Metinde görülen vezin aksaklıkları da dipnotta belirtilmiştir. Anlam verilemeyen kelimeler yerine ise orijinal görüntüleri eklenmiştir. Şiirlerin başlıklandırılması hususunda müstensihnin tercihinin yanı sıra bizim tasnifimiz de köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

² Vezin aksak.

³ Vezin aksak.

*Gazel-i Niyâzî III**(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

1. Efendim dün gice fermân ile ben kula emr itdi
Huzûr-ı luţfına ihzâr idüp şâhâne emr itdi
2. Buyurdı kim şaķın ferdâ raķibi hicve daħl itme
Añı sen medhe sa'y eyle diyü merdâne emr itdi
(2a)
3. İlahî bir şer imân ile ĥatm it süĥan-ı zârım
Zirâ bir dâne sultânım zebân-zârıma emr itdi
4. Efendim sende inşâf-ı lisânım nice şabr itsün
Ne buyurursuz raķibi hicve dil şâhâne emr itdi⁴
5. Raķibe sen Niyâzî itmegi ta'limle dil şimdi
Zebânım raĥnesin mezbûre ĥünkârâne emr itdi

*Gazel-i Niyâzî IV**(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

1. Şereflendi bugün âyine-i dil surnâ 'ömrüm
Bu şeb ol girye-i zârın ile bây [u] gedâ 'ömrüm
2. Geçen gün yâr için aĥyâre yüz sürdüm mürüvvetsiz
İşitdi bâĥ-ı gül-zârına teşrifin gedâ 'ömrüm
3. Raķibler gül-ruĥın ĥâline gitmişler temâşâya
Bu bülbül-zâre gülzârın nihâlîde sezâ 'ömrüm
(2b)
4. Ferâmuş oldu bildim ol niķâb meh-rûy-ı nâzından
Şükür eyyâm-ı 'ıyd oldu peşinden merĥabâ 'ömrüm
5. Niyâzî gerçi hicr-i 'aşķ ile sûzân olur ammâ
Bu 'âşık-zârına ĥâhi kerem iĥsân 'atâ 'ömrüm

*Gazel-i Niyâzî V**(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

1. O şûĥ-ı tab'-ı enver müstakimâne ĥarîb oldu
Temâşâ eylemek vechin şerifâne ĥarîb oldu
2. Mürüvvet ben kula ĥâhi nüvâziş ettiği günler
Dehen dürri zebânı ol zarîfâne ĥarîb oldu
3. Efendim zîrek-i dil-zâr niyâz itdüĥi ķanda
'Aceb şimdi bu dil-Mecnûn faķîrâne ĥarîb oldu

⁴ Bu mısradaki vezin kusuru vardır.

4. Şehâ hayli zamân oldu o mâhı görmedik cânâ
O meh deh-çâr-ı sebkat itdi biçâre garîb oldu
5. Niyâzî bendeniñ eş'arı vardır gerçi ammâ kim
Daği hem bu gazelde bir garîbâne garîb oldu

(3a)

[Târih] Mesnevi

(Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün)

1. Dürlü arâyiş-i elfâz-ı sühan
Vaşf ider elsine zi-maḥbûb hemân
 2. Kim heves eyler ise şî'ri bulur
Ekseri ṭab'-ı zerâfet kâr olur
 3. Hem daği ḥaḳḳ-ı hidâyet bu imiş
Dünyâda fehm-i zekâvet bu imiş
 4. 'İlm-i vehbî kim kerâmet bundadır
Mevḳit-i 'izz-i nezâket bundadır
 5. Sen kerem kıl izn [ü] ruḥsat vir baña
Cehd idem 'ilm-i firâset ben baña
 6. Gerçi eş'arı olan süflî olur
Müflis-i murdâr-ı gûl-ḥâni olur
 7. Şarf ider hicve sühanver dânesin
Hem zerâfet ṭab'-ı şâ'irânesin
 8. Kim ki hicv eyler ise bulmaz felâḥ
Men' ider vaḳt-i 'ibâdet hem şalâḥ
 9. Bende bundan böyle hicvi dimeyim
Kimseniñ ḥaḳḳında kızbi dimeyim
 10. Ben gedâ kâm olmamı Ḥaḳdan diler
Dünyâda berḥûrdâr olam diler
- (3b)
11. Hem daği cehd-i gedâya 'ilm için
Hem serîr-ârâ-yı iḳbâlim için
 12. Dâ'imâ ben ḳula sa'y-i ḥayr olur
Ma'rifet kesb itmeme âmâl olur
 13. Püsere "Dervîş Ḥalîlî" didi nâm

Hem daği mevlüd-i men târih-i tâm

14. Hâzret-i Rabbî Hüdâ-yı vendigâr
Virsun a 'mâl-i murâd ben yâdigâr
15. Ben Niyâzî bendeñe izn viresin
Püseriñ kâm olcağ sen göresin

Gazel-i Niyâzî VI

(*Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün*)

1. Gine taşvîr-i zeni bağladı âyine-i dil
Gine yüz yuları çıgup re 'sine âvize-i dil
2. Arayup cevri ü gam ider iken ol şems ü teri
Bu şeb ol mah-ı zeni buldı bu yârâsa-i dil
3. Zene meyl eyledi tab'ım sevemem mañbûbı
Nice hâzım eylesün ol hîz-i fûrû-mâye-i dil
4. Bu kerem rûy-ı zemine daği tedbîr ü Hüdâ
Olamaz şan'at-ı Lûtîye ki hemsâye-i dil
(4a)
5. Gönlü meyyâl-i zenân itdi Niyâzî bilirem
Zer [ü] sîm bağladı ol âburı sermâye-i dil

Gazel-i Niyâzî VII

(*Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün*)

1. Perişân oldı gördüm zülfini 'aqlım gibi 'ömrüm
Eder vermiş benim âhım o mâha burc gibi 'ömrüm
2. Demiş ağyâre ki bâd-ı şabâdır eyleyen zülfüm
Ya âh mıdır ya 'âşık-zârına cevri itdüğü 'ömrüm
3. Perişân eylemek rûyında zülfi suç mıdır cânâ
Temâşâ eylemek âsân olur meh-rûyını 'ömrüm
4. Baña kâsem eyleyüp olmaz diyü redd eyler ammâ kim⁵
Şehâ bilsem bu şeb kim eylemiş fek bendiñi 'ömrüm
5. Niyâzî ben de yâlvarı dilersem 'azm-i teşrîfiñ
O meh bir gün raķıbsız bizlere gelmez mi ki 'ömrüm

(4b)

Gazel-i Niyâzî VIII

(*Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün*)

⁵ Vezin aksak.

1. Sevip o mâhı dilim bir güzel endâma döner
Göremem gözlerimin kanı tolup câma döner
2. Bu gün ağıâr-ı harın bendine uydum yâr için
A cânım kıblesini gayb iden imâma döner
3. ‘Acaba bir gice vuşlatda güzel rûyına ben
Gam-ı âh itsem eger cebhesi sevdâma döner
4. Benim ol şâhid-i kezzâb püser şeyde çıkar
Bu gün ayâ başıma bir koca hengâme döner
5. Sağıñ ey bunda Niyâzî gazeli yâre dime
Sâ’ilin virdügi bayramdaki selâma döner

Gazel-i Niyâzî IX

(Fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün)

1. Kuzum üftâdelerin gamze-i gammâzına yuf
Sitem-i cevr [ü] cefâ cilve vü hem nâzına yuf
2. O mehi zevk ile âğuş-ı merâm eyleye gör
Aralık bûseleriniñ çoğına azına yuf
3. Bu gedâ olmayıcağ bezm-i vişâlinde anıñ
‘Iyş-ı ‘ayyâşına hem muṭrib-i âvâzına yuf
(5a)
4. Benim ol ‘âlem-i ‘aşk bülbül-i efgânım ile
O gül-i nevres-i nâziñ kışına yazına yuf
5. Bakup âlâyiş-i zevkine Niyâzî fikr it
Anıñ âlâyişine nâğme vü hem sâzına yuf

Gazel-i Niyâzî X

(Mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün)

1. Efendim bu Ḥaliliñ nâra giryân eyliyor firḳat
Vişâliñ âteşiyile zâra hicrân eyliyor firḳat
2. İlâhî yâr ilen vuşlatda hemdem dâne-çîn olsam
Girüp gülzâr-ı ‘ömrüm bâğa hırmân eyliyor firḳat
3. Yine Ya ‘kûbveş kalb-i ḥazînim bî-ḳarâr oldı
Cihânı Yûsuf-âsâ başa zindân eyliyor firḳat
4. Ḥudâyâ sen kerem kıl kimseyi firḳatle zâr itme
Derûnum goncasın şâdâne aḫzân eyliyor firḳat
5. Niyâzî vuşlatın encâm-ı firḳat olduğın bildim

Bu dil şabr-ı sükûnîñ nâle efgân eyliyor firkat

(5b)

Gazel-i Niyâzî XI Nazîre-i Vecdî Efendi

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

1. Yine şabr-ı kararım râh-ı aşk-ı yâre virdim hep
Dil-i pervânemi şem '-i ruhında nâra virdim hep
2. Benim feryâd-ı zârım gûş idüp rahm itmedi bir gün
Yazup hâl-i perişânım çiyup hünkâra virdim hep
3. Ne sûd eyler anıñ 'aşk kâribânı bilirem ancak
Harîdâr ez-metâ '-ı vuşlatın agyâre virdim hep
4. Karâr itmese şûhum va 'dine sen n'idesin ey dil
Zebânımda dönen şâhidleri inkâra virdim hep
5. Şakın o 'ârına gelmez kefilin bûsedden aldık
Niyâzî gönlümi ben dün gice ikrâra virdim hep

Gazel-i Niyâzî XII

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

1. Bu şeb ol tîr-i müjgânıñ benim çün cem ' idüp gelmez
Kurulmuş nâz ile gûnâ kemân-ebrû bu şeb gelmez
2. Hevâ-yı 'aşk-ı âhımdan esen bâd-ı şabâ virsin
Dönüp ol rüzgâra bâd-ı gül-fâmı cevâb gelmez
3. İki ruhsâr bir lem 'a-i hûrşîd ki misâl olmaz
Bu bir luţf-ı 'alâ' imdir kevâkibden düşüp gelmez

(6a)

4. 'Aceb revzende görmez mi kılı zerre-i nâçizi
Eger pervâz idersem revzene ol âfitâb gelmez
5. Niyâzî kaţre-i eşkim döküp zâr itmesem bir dem
Benim deryâ-yı 'aşkımdan da emvâc-ı habâb gelmez

Beyt-i vâhîde I

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

Bu gün hiç iktizâ itmezdi taħrîrât-ı zâr itmek
Murâdım beyninânıñ bir muhabbet bendidir ancak

Beyt-i vâhîde II

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

Ne günâ perde-i hûrşîde çıksa tîz makâm eyler
'Aceb ol rûy-ı meh 'uşşâka bir dem gülmeye mi kim

Beyt-i vâhîde III*(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

Ne tahrîr eyledimse zâtına lâıyık degil ammâ
 Kûşûr-ı hâmemi 'ağd eylemek şânına lâıyıkdır

Gazel-i Niyâzî XIII*(Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün)*

1. Gel kuzum 'aşıklarının 'aşk-ı meyânına döner
 Meyl-i hırâmân-ı diliñ kâkül-i zerrîne döner
2. Şerm ile gül gülse de benden yüzini fark idemem
 Sürh-i ruhuñ gönca lebi fitne-güzârına döner
3. Bülbül-i dil bulmaz efgâne-i nihâlinde mekân
 Ol fiteni fitne raqibiñ dili hârına döner

(6b)

4. Bende ki sevdâ 'adû-yı kadd-i hayâliñ gibidir
 Dil mehi ağuşa alup perçem-i vefkine döner
5. Celle-i 'aşk ile bükülmez kolumuz ey Niyâzî
 Şarmağa pâzûlarımız ince miyânına döner

Gazel-i Niyâzî XIV*(Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün)*

1. 'Andelibveş çekilür zâr-ı zebânım vardır
 Dili âşüfte iden iş bu figânım vardır
2. Kad-i kâmet çeküp eflâke yine ol kaçış yâ
 Çekilür cilvesi bir serv-i revânım vardır
3. Baña zindân ise bu cümle gülistân-ı cihân
 Hele efgân edicek gülde mekânım vardır
4. O şehin gamzeleri nâlemi beyhûde iden
 'Arzıhâl eyleyecek şûh-ı cihânım vardır
5. Ey Niyâzî gam-ı hicrânı ferâmuş idelim
 Çekilür hicrde bir kaçış-ı kemânım vardır

[Beyt IV]*(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

Mürüvvetsiz dimişsin Niyâzîye sitemkârım
 'Aceb sen bir sitemkâra niyâzsız olduğın var mı

(7a)

*Gazel-i Niyâzî XV**(Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün)*

1. Zülf-i turrâsına mumîl mi ne sünbül mi disem
Görünür kâkül-i ârâlarına gül mi disem
2. Göricek serv-i revânım ham olur kıadd-i hayâl
Dil-i divâneye 'aşık mı tegâfül mi disem
3. Bend ider 'âşıkını zülf ile ol kâfir kim
Âlet-i şaydına zünnâr mı kâkül mi disem
4. Bendeler defterini hâme-i ebrûyla yazar
'Acabâ ismime hâriç mi tedâhül mi disem
5. Açılır gül gibi ol ruhları bir nâlem ile
Ey Niyâzî dile âşüfte mi bülbül mi disem

*Gazel-i Niyâzî XVI**(Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün)*

1. Luţf ider döndükçe kâkül bergveş gül gösterür
Görmese seyrim o meh nâle vü bülbül gösterür
2. Şanmañız ben 'âşık-ı biçâreyi gâfil gedâ
Hicine dâ'im bu dil tâb-ı taħammül gösterür
3. Luţfı dil-h'âh-ı merâm üzre zühûr eyler ayâ
Böyle birkaç gün o şûhum cevre mâ'il gösterür
4. Nâlemi her vech ile gûşı kabûle kâdirim
Her temâşasında dil kendüyi gâfil gösterür

(7b)

5. Ey Niyâzî nâz ilen kıadd-i hayâli çekilür
Gûyâ kim devr-i felek bağında sünbül gösterür

*Gazel-i Niyâzî XVII**(Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün)*

1. Ol peri âyine-i tab'imda şûret gösterür
Ya'ni 'uşşâkına bu gözgiyle âfet gösterür
2. Nev-nihâlim kıadd-i gül serv-i hırâmânım benim
Nâğ-ı 'aşk maşşûlidir eflâke hikmet gösterür
3. Her ne dürlü cevr iderse râzıyım vâllâhi ben
Ol kerem kânı bize meclisde hürmet gösterür

4. Devr-i eflâk ile gönülüm devr ider ol mâh için
Bil ki bu devr-i firâk bir gün de vuşlat gösterür
5. Gel Niyâzî âb-ı çeşmim baħr-i 'Ummân eyleyem
Sâhil-i vuşlatda elbet dürre kıymet gösterür

Beyt-i vâhîde V

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

Şi'ir bir dürr-i yektâdır bilür erbâb ammâ kim
Niçün hâlî-ı kebîr eyler dil-i divâne hakkında

(8a)

Gazel-i Niyâzî XVIII

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

1. Bu dil gerçi figân eyler anıñ bilmez kirâmından
O bir şâh-ı cihândır 'afv ider geçmez gulâmından
2. Nihâlınden düşerse vaşl-ı şeftâlûsi hâkzâre
Gedâ koqlayı bûs itmek vakit bulmaz şiyâmından
3. Zuhûr eyler ise lütf-ı kuşûrîñ görem ey dil ben
Ki bir 'âşıkda mükerrem olsa kâm almaz tamâmından
4. O şûhîñ va 'd-i luftından bir an eyyâm gelüp geçe
Su'âl itsem anıñ evkâtını bir kez hamâmından
5. Taharrük itse kâküller Niyâzî âh u zârımdır
O serv-i kâmetiñ zülfi şaşkın olmaz hırâmından

[Beyt VI]

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

Bizi tağlît iden yârîñ 'aceb vesvâsı kimdir ki
Şıganmış servilenmiş fenn-i ra'nâsı kime beñzer

Beyt-i vâhîde VII

(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)

Bu mesnetde bizi 'azm ile teşrif eyleyen rû-meh
İrişsin menzil-i maqşûda çâr-ebrû geverlerveş

(8b)

Gazel-i Müstezâd-ı Niyâzî XIX

(Mef'ûlü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ûlün)

(Mef'ûlü fe 'ûlün)

1. Bend oldı dilim zülfine gerdân arasında
Divâne sezâdır
Ėabgab ile ser-haçer-i hicrân arasında
A'râf-ı belâdır

2. Bir bûse ricâ eyledim ayağına düşdüm
Biñ şerm ile bir kez
Takdîre mecâl olmadı giryân arasında
Ol şavt-ı nidâdır

3. Her gice olursın kızıcâğım
Sevdâ-yı 'adûdır
Ol kâ'ide kim her meh-i tâbân arasında
Bir burc-ı belâdır

4. Her bûsesin aldıkça ruğundan dil-i cânım
Sürhine tayanur
Güyâ ki kalur gül ile hicrân arasında
Ya'ni ki fedâdır

5. Vaşf ile Niyâzî daği geldi dir iken ben
Ol mâ'il-i eşke
Ağlatdı beni meclis-i yârân arasında
'Uşşâka edâdır

(9a)

Gazel-i Niyâzî XX

(*Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün*)

1. O şâha bendesiz 'azm eylemek armış araşdırmış
'İtâbâne kemân ebrûların germiş gerişdirmiş
2. Kâtı zerd eyleyüp dildâdesin bend eylemiş şöyle
Ki bir hâtem-i gevher üzre zer şarmış şarişdirmiş
3. Raqîbi gam-keşân-i yâr 'itâb ile figâridayken
Çeküp şeytân-ı efkâr-ı hâra barmış barışdirmiş
4. Bulandı 'aql-ı 'ummânım Niyâzî bâd-ı darb ile
Şalup bir nice âteş-i dilim kırmış qarışdirmiş
5. Nice Rüstemlerin gördük 'adû şevk ile devrânda
Ne âdemler ile başlarını yarmış yarişdirmiş

[Kıt'a I]

Târih-i nev-sâl

(*Mefâ 'ilün fe 'ülün mefâ 'ilün fe 'ülün*)

1. Teberrük ide Bârî bu sâli cümleye hep
Kılup hükümüni nuşretle kâm itsün cihânda
2. 'Atîkında olan vaq'ayı tertîb ideyim

- Ki nazm-ı târihimde bakılmaz kuşûra
3. Maḳâm-ı ḥazret-i ‘âli-câyı Yûsufa bir
Melek geldi ki tertîb-i çarḥ-ı âsiyâba
(9b)
 4. Lüṭfın ikisi arasından Muştafâyı
Çıkarıdı şâh-ı ‘alem çerâğ itdi cihâna
 5. Şehâ bir nuşret-i baḥr ile ṭoldı felekler
Sipâriş olmuş iken bu deryâ bir vezîre
 6. Cihâd-ı nuşreti kim şu vechile dinüldi
Ayâ baḥr-ı sefidin ki döndi levni sürḥa
 7. Murâdım yâd-ı ism-i şerîfinden budur kim
Ta‘ahhüd eyledim yazmağı her yerde nazma
 8. Niyâzîniñ kuşûrı te‘ayüb olmasun ki
Seneveş ne süḥandır bu yıl yer itdi nazma
 9. Girân-bârân ile sâle târihin didim ben
Biñ iki yüz yedinin bu ay el virdi ḥalka

Ġazel-i Niyâzî XXI

(Mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün)

1. O servi ḳad cihânı sâyesinden kâmyâb eyler
O şûḥıñ şîve-i reftârı cümle feyz-yâb eyler
2. Odur luṭf-ı ‘inâyet şâḥibi bir ṭıfl-ı yektâ kim
Diriğ itmez vişâliñ ‘âşîka ammâ ḥicâb [eyler]
(10a)
3. Süveydâya ḥayâl-i ṭurrası düşse o meh-nâzıñ
Dönen bu çarḥ-ı eflâkân aña hep intisâb eyler
4. Düşerse rûyına destârınıñ ser-rîş-i emvâcı
Gelür gonca ‘izârına o berg-âsâ niḳâb eyler
5. Ümid eyler dil-i divâne iḥsân-ı nigâhından
O bir ḳaşı kemândır gördüğün elbet ḥarâb [eyler]
6. Nice ol çeşm-i fettânım perişân itmesin zârı
‘İtâbâne baḳışdan görse deryâlar ḥabâb eyler
7. Ayırса ḥaçerinden rûyını bir dem o meh-pâre
Zalâmetden Niyâzîyi ol âfet mâhtâb eyler

[*Kıt‘a II*]

Bu sene-i ‘azimetde söylenen târiḥdir

(Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün)

1. Şimdi gidelim kûh-sitâna yolumuzdur
Divâne gönüller ide hep bendine fâyiz
2. Bir bûsene bir tâli'imiz virdi elemeler
Bir firqate dûtş eyledi kim hicrine fâyiz
3. Olmuş dil-i divâne seniñ bülbül-i zârîñ
Mehcûr-ı vişâliñ ide efgânna fâyiz
(10b)
4. Gerçi bu gâzel olmadı tab'ınca Niyâzî
Ra'nâ dañi olsa kim oğur kime ne fâyiz
5. Bir fâyide-i râha didim târiğ-i gevher
Gösterdi hemân firqati giryân ile fâyiz

*Gâzel-i Niyâzî XXII**(Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün)*

1. Devr-i felegin nağsına 'âdil mi disünler
Hep geçerdı devrânına kâmil mi disünler
2. Gösterdi yine şâh ile bir başka gedâyı
Ma'sûk-ı gedâ 'âşıkâ 'âkil mi disünler
3. Bir arada seyr eyler idim añları ammâ
Var gir oradan sen bize sâ'il mi disünler
4. Ma'sûkını vaşf eyler idim halk işidince
'Âşıkına divâne ya 'âkil mi disünler
5. Hatm eylemiş o şive kitâbıñ direm ammâ
Ol muşhaf-ı hüsnine muqâbil mi disünler
6. Her şöhbeti âdâb-âmûz üzre dimede
Bu tab'-ı zarîfâneme câhil mi disünler
7. Bu râbitasız cilve-i ħar anda ne disem
Ol 'âşıkâ üftâdesi kâ'il mi disünler
8. Rûyında ki bir desde ħar-âsâ mû ne disem
Destârı bozuğlar aña kâkül mi disünler
(11a)
9. Bir zerre-i murğ-ı dili cezb eyledi dirsem
Bir yokdur o kim her şeyi kâ'il mi disünler
10. Hiç itmesem itlâf sũhan-ı hicve dũrüşsem
Divâne Niyâziye Bu-'âkil mi disünler

Beyt-i vâhîde VIII*(Mef'ûlü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ûlün)*

Hayriyye olan râh üzre sebîl-i çeşmânım⁶
Tahrîr ile tefhîmi olur ise riyâdır

Beyt-i vâhîde IX*(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ûlün)*

Olur şermende-i hânde dilimden
O gönca aḫz-i şahbâ eyledikçe

Beyt-i vâhîde X*(Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün)*

Yine bir merhem urursa bu dil-i nâçâre
Sen urursın ki seniñdir bu dil-i pür-yâre

Şarkı I*(Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün)*

1

Tiğ-i hicr ile dilim pür-hûn iden ğaddâra gel
Hicr-i vaşliyle beni Mecnûn iden seḫḫâre gel
Firḫatiñ çeker mi cânâ bu dil-i biçâre gel
Gel vişâl-i çeşmimiñ mehcûresi mehpâre [gel]

(11b)

2

Hiç sezâ mı bendeni hicriñle nâlân eylemek
Firḫat-i bî-vuşlatıñla gözlerim ḳan eylemek
Tîr-i hicriñle dile şad yerde nişân eylemek
Gel vişâl-i çeşmimiñ mehcûresi mehpâre gel

3

Gel kerem kânım efendim ben Niyâzî bendene
Merḫamet ḳıl 'âşık-ı üftâde vü nâlendene
'Azm ider bir şeb diyü âmâde vü efgendene
Gel vişâl-i çeşmimiñ mehcûresi mehpâre gel

Şarkı II*(Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün)*

1

Şaḫn-ı Firdevse varup 'âlemden kâm alalım
Gidelim ıḫlamur altında şafâlar idelim
Ne imiş bâni-i ḫâḳân-ı şehinşâh bilelim
Gidelim ıḫlamur altında şafâlar idelim

⁶ Bu mısra vezin bakımından kusurludur.

2

Ṭavr-ı bahâr olsun açılsın dürlü şükûfe
 Ğoncalar ḥandeleri ise kuzum bir gûne
 Hele ḥayr ile efendim irelim maḫşûda
 Gidelim ıḥlamur altında şafâlar idelim

3

Çeşmesi zerle müzeyyen âb-ı maḫzâ ki ḥayât
 Mâ-i nev-peydâ ki zâ'il degil ancaḫ ki sebât
 Dünyede ol var iken kevðere var mı ğacât
 Gidelim ıḥlamur altında şafâlar idelim

4

O şehinşâh-ı cihân zıll-i mu'in-i yâri
 İtdi bünyâdını tertîb ki ola asârı
 Ben Niyâzî gibi avâre ol 'ömr-i vâri
 Gidelim ıḥlamur altında şafâlar idelim

(12a)

*Şarkı III**(Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün)*

1

Şivesi nâzı anıñ reftârı 'ömr mâyesi
 Ḥandesi şerm-i edâsı ruḥlarıñ pirâyesi
 Serv-ḳâmet gül-nihâliñ bûy-ı 'anber sâyesi
 Bâĝ-ı 'aşḳıñ ziyneti hem bâ'id-i nev-pâyesi

2

Cân [u] dilden ḥayli demdir ki seniñ meftûnınam
 Kâkülün merḥûlına bende ayâ me'mûnınam
 Ol güzel gerdâna bende işte kim Mecnûnınam
 Başımuñ sevdâsı ḳalbim âteşi germâyesi

3

Da 'vet-i vaşlı va'âdi pek dirâzî olmasın
 Eylesün şûḥım bizi sâz ile nâzı olmasın
 Böyle ğuş itdim dimiş bendem Niyâzî olmasın
 Belki ḳâ'il olmayayım rûyı bensiz dâyesi

*[Beyt XI]**(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

Niçe ḳul olmasın cânâ Ḥaliliñ ḥâk-i râhında
 Yolumda senden evvel kimse ḳurbân olmasın dirseñ

*[Beyt XII]**(Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün)*

Yine naḳd-i ḥayâtı Rüstemâne eyledim teslîm

Tükendi 'ömrümün sermâyesi ellere kaldım ben

[Beyt XIII]

(Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün)

Mağşûdîñ eger sîm-i muşaffâ ise cânâ

Nârîñla yanar pûte-i 'aşk içre Hâlîlîñ

[Mışra ' I]

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Şîvesi nev-goncânîñ pek bî-bedeldir gülmesi

[Beyt XIV]

(Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl)

Efendim yazanlar bize şimdicek

Hoş imdi Niyâzî disün

Sonuç

Kavukçuzâde Hacı Niyâzî Efendi, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve imam-hatiplik, müftülük gibi görevler yapmıştır. Kayserili olan şair, meşhur "Kavukçuzâdeler" ailesine mensuptur. İyi bir medrese eğitimi aldığını bildiğimiz şairin bilinen tek eseri, Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 483 arşiv numarası ile kayıtlı divançesidir. Şairin bu eserinde 22 gazel, 3 şarkı, 3 tarih manzumesi ve 15 beyit ve mısra yer almaktadır. Şairin şiirlerinin hepsi Türkçe yazılmış olup bu şiirlerde anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Niyâzî Efendi'nin şiirlerinde âşıkâne konular yer almaktadır. Şair, daha çok gazel vadisinde kalem oynatmakla beraber, şarkılarında da aşk, sevgili, rakip, vuslat, firkat, hicran gibi beşerî temaları işlemiştir. Şiirlerinde dinî lafızlar bulunmakla birlikte, tasavvûfî ve dinî içerikli şiirler neredeyse yok gibidir. 19. yüzyılın edebî özelliklerinden olan nazire, tarih düşürme ve şarkı yazma gibi temayüller Niyâzî'de de kendini göstermektedir.

Şairin şarkılarında yüzyılın diğer şairlerinde olduğu gibi Nedîm tesiri vardır. Özellikle "seyrân etmek, eğlenmek, zevk ve sefâ sürmek" gibi söylemler onun şiirlerinde yer almaktadır.

Niyâzî Efendi'nin vezin ve kafiye kullanmada başarılı olduğu söylenemez. Birçok beyitte vezin aksaklıklarına rastlanır. Ayrıca aynı manzume içerisinde benzer kelimeleri uyak olarak kullanması, bu husustaki başarısızlığını göstermektedir. Şairin özellikle Farsça terkip ve tamlamaları kurma konusundaki sıkıntısı ve sözcük dizimi hususunda manayî zora sokan kullanımları şiirlerinin seviyesini düşürmektedir.

Şairin divançesinde dikkati çeken diğer bir husus ise biçim ve içerik açısından iç içe geçmiş kullanımlardır. Divançede muamma başlığıyla belirtilen şiir, tür olarak muamma olmamakla birlikte şekil bakımından gazeldir. Aynı şekilde gazel başlıklı bir şiir de kıt'a nazım şeklidir.

Tezkirelerde adına rastlamadığımız Niyâzî Efendi, döneminde birinci sınıf olmayan pek çok şairden biridir. Niyâzî her ne kadar adından söz edilen bir şair olmasa da onun hayatı ve sanatı hakkında bilgi verilmesi ve Türkçe şiirlerinin çeviriyazıya aktarılması, 19. yüzyıl kültür ve edebiyat ortamının bilimesi açısından katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Atık, A. (2014). "19. Yüzyıl Şairlerinden Sadullah İzzet ve Divanı", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 12, İstanbul, 1-12.
- Devellioğlu, F. (2000) *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİA, (1995). "Encümen-i Şu'arâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: TDV Yayınları.
- Diriöz, M. & Diriöz H. A. (1991). *Ahmed Nazif: Kayseri Meşhurları*, Kayseri: Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları.
- Işık, M. (2015). "Kavukçuzâde Hacı Niyâzî Efendi", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. 4, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- İpekten, H. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergah Yayınları
- Macit, M. (2012). *Nedim, Hayatı-Eserleri-Sanatı-Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, M. (2016), *Klasik Türk Şiirinde Merkez ve Taşra*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Palamutoğlu, M. (1987). *Kayseri Tarihi (Mir'at-ı Kayseriyye)*, Kayseri: Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları.
- Şemsettin Sami. (2006) *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şentürk, A. A. & Kartal, A. (2015). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1936) *Divan Edebiyatında Mu'amma*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Vecdî (H 1289). *Vecdî Efendi Divânı*, İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası (Erişim: TBMM Kütüphanesi, Arşiv no: 73-3908).
- Yakıt, İ. (2010). *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

